

gradiva

vilhelm jensen

Ona pognu glavu i reče:
— Da, nameravala sam da posetim Apolonov dom, ali sam se vratila ovdje.

On nastavi:
— Iz tog razloga mi je pao na pamet grčki pesnik Meleagar, pa sam otkrio da si ti ona iz njegovog potomstva koja je pohodila kuću roditeljsku u času kad su te pustili. Ali, kad sam ti progovorio na grčkom, ti me nisi razumela.

— To je bio grčki. Nisam znala, ili tačnije, zaboravila sam ga... Ali kad si se danas vratila, kazao si nešto što sam dobro shvatila: želeo si da se neko nađe tu i da još živi. No, nisam razumela o kome je reč.

Nato Norbert odgovori da je, spazivši je, poverovao da ona nije stvarno tu i da ga njegova mašta samo obmanjuje pokazujući mu svoje slike tamo gde on nalazi javu. Ona se nasmeja i odgovori:

— Čini mi se da bi ti morao da pripaziš na svoju preterano bujnu maštu, mada o našim odnosima nemam takvo mišljenje. Tu zastade i dodade: šta je to naročito u mom hodu o čemu si mi najpre govornio?

Bilo je vidljivo da se ljubopitstvo koje se razvilo u njoj ispodlo na to pitanje i on zaustavi:

— Molim te, ako hoćeš...

Ali tu zastade, jer se istoga časa iznenada seti sa strahom da se ona juče maglo podigla da ode kad ju je zamolio da legne na prag Apolonovog hrama i uz tu uspomenu u njegovom sećanju se mejasno javi pogled koji mu je dobacila na odlasku. Ali sad su njene oči gledale istim krotkim i blagim izrazom, i kako on mišta nije dodao, ona mu reče:

— Vratio je ljubazno od tebe što kažeš da se tvoja želja da neko živi odnosi na mene... Zato možeš tražiti od mene štogod zaželiš, ja ću ti ispuniti želju.

Te reči umiriše Norbertov strah i on nastavi:

— Bio bih srećan da te vidim izbliza kako hodaš kao na svom portretu

Ona se podiže bez reči, spremna da udovolji njegovoj želji i prede malo rastojanje između zida i stubova. Imala je razvomeran i gibak hod koji ise beše urezao u njegov duh, stopalo se dizalo skoro okomito, ali on prvi put primeti da ona nije nosila haljinu ispod koje su se pokazivale noge u sandalama, već fine svetle cipele boje peska. Kad se vratiti čutke sede, on nehotično zapodenu razgovor o razlici koja postoji između njene obuće i obuće na reljefu. Ona mu odvrati:

— Sve se menja s vremenom i za savremene no doba sandale nisu udobne ja nosim cipele koje bolje štite od kiše i prašine. Ali zašto si tražio da hodam pred tobom? Postoji li nešto naročito u mom hodu?

Želja da sazna to, ita ponovo pokazana želja, govornila je da ona nije bila lišena ženske radoznalosti. On joj tad odgovori da je u pitanju posebno uspravan položaj stopala koje je ostajalo pozadi u hodu i dodade da je pokušavao da ispituje u modnom gradu hod svojih savremenika tokom više sedmica. Ali, izgleda, nije uspeo u svojim istraživanjima, sem možda jedanput, kad je primetio takav hod. Sigurno se prevanio u metezu sveta i bio, mesumnjivo, žrtva svoje iluzije, jer je pomislio da orte te žene pomalo liče na lice Gradive.

— Kalkva šteta, ma to će ona, jer takvo zapažanje bi sigurno bilo od velikog naučnog značaja, da si ga ostvario, možda si mo-

gao da uštediš dugi put dojde. Ali, ko je ta osoba o kojoj govoriš; ko je ta Gradiva?

— Tako sam nazvao tvoju sliku, pošto nisam znao i još uvek ne znam tvoje pravo ime.

Ove poslednje reči on dodade pomalo kolebajući se, a i mlada dama je, takođe, oklevala pre nego što odgovori na pitanje koje su posredno krmile njegove poslednje reči:

— Ja se zovem Zoe.

njemu se ote bolan uzvuk:

— Ime ti pristaje, ali zvuči kao gorak podsmeħ, jer Zoe znači — život.

— Čovek mora da prihvati ono što ne može da promeni, odgovori ona, a ja sam se odavno navikla da budem mrtva. A sada je moje vreme isteklo. Jesi li to cvet mrtvih doneo da mi pokaže put. Pa, daj mi ga!

Dižući se, ona pruži ruku i on joj dade stručak asfodela, stalno pažeći da joj ne dotakne prste. Primajući stručak, reče mu:

— Hvala ti. One koje su snečne dobijaju prolećne ruže; za mene je oveće zaborava iz tvoje ruke. Pustiće me da se sutra u istu čas vratim ovdje. Ako te put još jednom nanesu u kuću Meleagra, moći ćemo opet da sedimo na livici makovog polja. Na pragu te urezano **Have**, pa ti kažem **Have**!

Ode ona i mestade kao i sinoć iza ugla portika kao da je u zemlju propala. Ponovo sve beše pusto i memo, kad odjednom odjeknu medalje zvonki cvrkut ptica, dosta sličan zovu mugalice koja proleće iznad razvalina. Ostavši sam, Norbert je posmatrao stepenike, prazno sedište u čijem ulagmuću opazi nešto upadljivo belo. Bio je to list papirusa koji je juče Gradiva držala na krilu i koji je danas zaboravila da ponesu. On bojažljivo pruži ruku da ga dohvati i nađe mali blok za skiciranje s crtežima raznih pompejskih vidika rađenih olovkom. Na preposlednjem listu se video sto sa zmajevima iz njihovih kuća Meleagra iza kojeg je bilo započeto skiciranje stubova u nizu iz peristila i balki iz **ocusa**. Činjenica da je polkojnica u albumu skica crtala jedan sasvim modern žmur, nije bila manje čudna od njenog nemačkog govora. No, to behu samo sitnice koje se u potpunjavalu velikom čudo njegov oživljavanja i ona je očigledno koristila u podne svoj slobodan sat da bi sačuvala, sa izvanrednim umetničkim darom, uspomenu na okolinu u kojoj je nekada živela. Crteži su svedočili o fino razvijenom smislu za zapažanje, kao što je svaka njena reč odavala sposobnost razmišljanja i pametne misli Mora da je često sedela za stolom sa zmajevima i on joj je sigurno bio posebno draga uspomena.

Držeći blok, Norbert mehanički pređe portikom i, u času kad je savijao, ugleda usku pukotinu u zidu, no ipak dovoljno široku da propusti izuzetno vitku osobu u susjednu zgradu, a odatle u **Vicolo del Fauno** s druge strane kuće. On listog tirena shvati koliko je bilo budalasto što je poverovao da je Zoe Gradiva propala u zemlju. Nije mogao da shvati kako je poverovao. Ono tim putem odlazi da legne u svoj grob. On mora da se nalazi u Ulici grobnica. On potraži i žurno pređe Ulicu Merkurua sve do Herkulovih vrata. Ali kad stigne tamo, beše već kasno. Široka Ulica grobnica pružala se pusta i okupana svetlošću. Sve što je mogao da vidi na njenom kraju kroz blještavu kašu sunčevih zraka, bila je jedna laka senka koja mestaje pred kućom Diomeda.

Čitavo popodne toga dana Norbert je imao osećanje da je Pompeja bila sa svih strana opkoljena magličastim oblakom, ili se bar nalazila u njemu. Ovaj nije bio kao obično on, težak i tmuran, nego zapravo išaran plavetnilom, rumenilom, mrkim, žućkasto-belim i belinom albasitna kroz koje su se provlačile zlaćane sunčane mrti. Taj oblak je još manje smanjivao vidljivost ili moć uha da čuje. Samo *misao* nije mogla da ga probije, a to je ipak bila neprozirna zavesa od oblaka koji je na izgled bio veoma sličan najgušćoj magli. Mladom arheologu se činilo da njime nevidljivo i jedva primetno u svim tim časovima uprtavlja vino i jedan **fiaschetto di Vesuvio** koji se neumorno vrteo po njegovom mozgu. Pokuša da ga se oslobodi primenom protivleka, pitujući često vodu i pružajući što je negda mogao knupnije kovačke. Njegovo medicinsko obrazovanje nije bi-

lo preterano široko, ali mu je pomoglo da ustanovi da je njegovoj stanje poticalo od jakog prilliva krvi u glavu, što je možda bilo u vezi s ubrzanim radom srca, jer je, s druge strane, osećao nešto što mu (je dotle bilo potpuno nepoznato: povremeno brzo udaranje u grudnom košu. Ako njegove misli nisu mogle da se probiju napolje, nisu ostajale unutra neaktivne, ili tačnije, u njegovoj pameti se virmala samo jedna misao koja ga je isključivo držala u vlasti i čije je delovanje bilo takvo da, i pored toga što je bila neumonna, ostala je uzaludna. Ona se vrtela oko pitanja od kakve je telesne građe Zoe Gradiva bila u vreme svog pohoda kuće Meleagra; ili, da li to ne beše samo varljivi privid onoga što je ona nekada bila. To što je ona imala moć govora, što je između prstiju mogla da drži olovku, izgleda da je išlo u prilog prvoj pretpostavci telesnog gledišta fizike, fiziologije i anatomije. Ali glavna Norebertova misao beše da li bi, ako bi je dođimmo, ako bi pokušao da svoju ruku položi na njenu, našao na prazninu. Čudan neki nagon ga teraše da potraži i pruži sebi dokaza, dok ga je u tome kočila u mašti ne manja stidljivost, jer je osećao da je potvrda svake od ove dve moćnosti nosila nešto strano. Telesnost te ruke bi ga uplašila, a nepostojanje tog života namelo bi mu veliki bol. Jalovo ophrvan tim pitanjem koje ostade bez rešenja bar dotle dok se ne izvede jedan naučni ogled, duga šetnja ga dovede do planine koja se diže iznad Pompeje i koja beše prvi ogranač visokog lanca brda San'Angelo. Tu dosta neočekivano susrete jednog istanijeg gospodina prognušale siive brade, koji je po opremi morao bit zoolog ili botaničar i koji beše zaokupljen nekim traženjem na suncem jarko obasjanoj padini. On se osvrnuo prema Norbertu u trenutku kad se zamatalo me sudariše, pogleda ga za časak iznenadeno, pa mu reče:

— Da li se ti vi interesujete za Faraljonsis? Nisam to očekivao, ali verujem da ga nema samo na Faraljonima kod Kaprija, nego da može da se nađe i na kopnu, samo treba biti istrajn. Sredstvo koje je dao kolega Aimer zaista je dobro. Već sam ga primenio više puta s najvećim uspehom. Molim vas, budite sasvim mirni!

On začuta, i pošto se pridigao obazritivo malo naviše, leže na zemlju nepomično i pokazao malu omću od dugog struka trave iznad pukotine u steni iz koje je vinila sjajnoplava glava guštera. Zoolog ostade tako nepomično. Norbert ga zaobiđe slede nečujno i nastavi putem kojim je došao. Činilo mu se mejasno da se seća kako je već video lice lovca na guštere, verovatno u jednom od dva hotela, a li način na koji ga je dočekao izgledao mu je kao da to potvrđuje. Razlog koji pokreću ljude da dugo borave u Pompeji bili su mu u najmanju muku kratinje čudni i prnost neverovatni. Srećan što se tako brzo otkarasio lovca na **Lacerte** i što je mogao da se vrati svojim mislima o telesnosti i bestelesnosti, postavi sebi zadatka da se vrati. Ali ga jedan poprečni put odvede u pognešnom pravcu i dovede do kraja gde su stari gradski bedemi, a me ma zapad, kao što je trebalo. Zabaavljen mislima, on primeti da je zalutao tek kad izbi pred jednu zgradu koja me beše mi **Diomed** ni hotel **Svajcarska**. Međutim ita zgrada je imala hotelski natpis. On primeti unapokolo muševine velikog pompejskog teatra i proleto mu kroz glavu da tu, pored njega, postoji još i treći hotel **Albergo del Sole**, kojim je udaljenost od železničke stanice dosta dugo dovođila mali broj gostilju, a koji je i njemu samom, iz istog razloga, ostao nepoznat. Usput mu beše vrućina, a gallava mu se nije oslobodila mamurluka koji ju je držao. Ude on, dakle, kroz otvorena vrata i marući tek za koji je verovao da je dobar protiv navale krvi, filastu mnenaljne vode. Prostonija beše pznata, alko se me računajući muve okupljene u velikom broju, i dokoni gazda ugrabi priliku da mu nepomično svoju kuću i čudesu iskopana iz muševina, koja su sadla bila u njoci. On napravi dosta mevešto prikrivene aluzije da u okolini Pompeje ima ljudi koji nemaju nijednog jedlinog autentičnog predmeta među stvarima koje izlažu na prodaju, već da je to sve sam surogat. On pak, koji se zadovoljava skromnijom zbirkom, mudi svojim mu-

štenijama samo autentične starine. Nikada me kupuje predmete iz muševina čijem iskopavanju nije li sam prisustvovao i maštavak nje-govog govora obelodani da je bio očevidac kada je na podmučju Foruma pronađen mlad ljubavni par koji se u očekivanju neizbežne pogubitije čvrsto zagrlilo i tako dočekalo smrt. O tome je Norbert već slušao ranije, ali je tada slegnuo ramenima i priču smatrao kao bajku koju je isplela bujna mašta bajsošlova. On napravi opet tu primedbu, ali mu ugoštitelj donese metalnu ikopču prekrivenu zelenom patinom koja je na njegove oči pronađena poned ostataka mlade devojkice. Kad posetilac **Alberga del Sole** uzme nakit u ruku, mašta (toliko ovlada njime da ga smesta kupi po paprenoi cenii koja mu je zatražena i bez daljih kritičkih razmišljanja, gotovo odmah napusti hotel sa svojim pazantom. Vraćajući se, on ugleda na prozoru na spratu stružak belog asfodela, istavljen u čašu vode, koji je ikonuo. Iako u tome nije bilo ništa naročito, pogled na taj cvet mrtvih prođe ga uverenjem da je njegov movokupljeni predmet autentičan.

Zatim udari putem koji je išao duž gradskog zida do **Porta Marina**, pogledajući ukras pažljivo i stidljivo, obuzet dvojakim osećanjem. Nije bila to, dakle, iskaska, da je par zagrljenih ljubavnika mađen medaleko od Foruma, a Gradivu je on video ispred Apolonovog hrama kako se spušta da počiva snom mrtvih. Ali on ju je video samo u snu i sad je bio siguran da je na javi mogla otići nekolicina koraka dalje od Foruma i tamo se sastala s mladicom s kojom je umrla.

Norbert oseti želju da baci kopču. Pekla mu je prste kao da je ženavica. Ili, itačnije, ništa ga je u mašti listim bolom kao kad bi u pokušaju da svojom rukom uhvati ruku Gradive, susreo prazninu.

Ali nazum je još uvek bio gospodar njegovog duha i nije dozvolio mašti da neometano zavlađa. Nedostajao mu je, ipak, jedan nepobitni dokaz da je kopča pripadala Gradivi i da je ona bila baš ta koja je pronađena u mračju mladog čoveka. To ubeđenje je imalo snagu olakšavajućeg uzdaha i, kad stigne u **Diomed** u sumrak, koji se spuštao, višesčasovno ljutanje li dobro zdravlje otvoriše mu apetit za telesnom hranom. Pojede s velikim apetitom spartanski obrok na koji se **Diomed** beše navikao, uprkos svom angličskom poreklu i opazi dva novopridošla gosta stigla toga popodneva. Videlo se po držanju i govoru da su Nemci. Bili su to čovek i žena, oboje mladi u licu, simpatični i produhovljeni. Nije se moglo pogoditi kakvo li je snodstvo vezivalo, no Norbert nađe neku sličnost između njih i zaključujući da su

brat i sestra. Ipak, plava mladićeva kosa razlikovala su se od kestenjastog preliha koje njegove saputnice. Crvena sorentinska ruža, koju je devojka nosila na svojim grudima, podseti svojim izgledom posmatrača iz ugla sale na nešto, ali nije mogao da se seti na šta. Otkako je pošao na odmor, bio je to prvi par koji ostavi na njega simpatičan utisak. Oni su čakali, uz jedan **fiaschetto**, govorom koji nije bilo ni suviše glasan ni poverljiv i govorili su, bez sumnje, čas o ozbiljnim čas o veselim stvarima, jer im je povremeno oboma blistao na usnama lak smešak koji li je činilo ljupklim i budio želju da se s njima stupi u razgovor, ili bi bar ta želja došla Norbertu da ih je sreo dva dana ranije u sali prepunoj Amerikanaca i Engleza. Međutim, osećao je da je to što on ima u glavi u velikoj suprotnosti s razdraganim i prirodnim ponašanjem owo dvoje mladih, koje sigurno nije držao nikakav marmulak i koji sigurno nisu razmišljali o građi od koje bi mogla biti žena umrla pre dve hiljade godina, nego su uživali u sadašnjem času i životu ne dozvoljavajući da im to pomućuje neko zagonetno pitanje. Budući da njegovo raspoloženje nije odgovaralo njihovom, on nađe da oni jedni drugom ne bi bili ni od kakve pomoći, a s druge strane, dosta se bojao da u takvim prilikama sklapa poznanstva s ljudima, jer je imao maglovito osećanje da bi njihove bistre oči mogle pronicati iza njegovoga čela, prozreći mu misli i staviti mu do znanja da je malo čaknut. Elem, on se vratio u svoju sobu i ostade, kao i juče, meko vreme zagledan u purpurni plašt koji je pokrivaio Vezuov u moći, zatim leže i da spava. Vrlo izmoran utonu u dubok san i odmah usni nešto neobično besmisleno: **negde na suncu sedela je Gradiva i pravila omču od struka trave za hvatanje guštera, govoreći mu: „Molim te, budi sasvim miran — kolegicna je zaista u pravu, sredstvo je odista dobro i ona ga je prime-nila s najvećim uspehom.“**

U snu se činilo Norbertu Hanoldu da je to potpuno ludo i tirže se dok je spavao, da bi se oslobodio sna. I uspeo je u tome, u stvari, zahvaljujući pomoći neke ptice koja je kratkim zvonkim kliktanjem, sličnim prasku smeha, odnela guštera u kljunu. Tad sve potonu.

Kad se probudi, Norbert se seti da mu je noćas melki glas prišapnuo da se u proleće poklanjaju ruže, ili ga pre na to podseti pogled kad kroz prozor pade na bokor raskošnih crvenih ruža. One su bile sve liste onakve kao i ona koju je juče nosila na grudi mlada dama. Pošto hitro siđe dole, Norbert uzbura nekolicina ruža i pomisli ih. Sorentinske ruže mora da su bile u vezi s nečim naročitim, jer mu se njihov miris učini ne samo divan, već i sasvim čudan i nov. Izgleda da su opojno delovale na njegov duh. One ga bar oslobodiše jučerašnje bojazni od čuvara **Ingressa** li on uđe u Pompeju kroz propisani ulaz, plativši duplu ulaznicu, pod izgovorom koji mu prvi pade na pamet. Brzo se uputi putem li umeša se u grupu posetilaca. Pomeo je sa sobom blok za skiciranje liz kuće Meleagra, zelenkastu kopču i crvene ruže. Zbog njih beše zaboravio da donučkuje li misli, koje behu već zabavljene podnevom, ne behu mu baš oštvoimne u tom času. Kako je trebalo liš dugo da čeka do toga sata, morao je dotle mečim da ubije vreme li, u toj nameni, upade u jednu kuću, pa još u jednu za koju mu je izgledalo verovatno da je Gradiva može pohoditi s vremena na vreme. Mišljenje da ona može da izade samo u podne bilo je sad manje sigurno. Možda joj je bilo odobreno da izlazi li u drugu doba dana, li preko moći, po mesečini. Ruže su ga čudesno učvršćivale u tom uverenju, kad bi ih pineo nosu li udahnuo. A li samo mišljenje je potvrdivalo taj način gledanja. Zaista je mogao da se diči što nije ostao pri apriornom mišljenju li što je, naprotiv, ostavio slobodno polje za svaku prihvatljivu pretpostavku, a poslednja mu je izgledala me samo logična, nego li poželjna. Ali tad se postavljalo pitanje da li li li drugi u stanju da opaze telesnost Gradive, ili je on bio jedini kome je data ta moć. Nije mogao da odbaci prvu pretpostavku koja u njegovim očima poprima čak neku verovatnoću, mada je želeo suprotno, i toga baci

u neraspoloženje li melagodnost. Pomisao da bi li drugi mogli da sede pored nje, da razgovaraju s njom, vredala ga je. To pravo pripadalo je samo njemu, ili je bar polagao pravo na povlašćen tretman, pošto je on pronašao Gradivu na koju niko nije mislio. On ju je gledao svakodnevno, on ju je pri-grilio li udahnuo joj, i tako reći, sopstveni život, li tako joj dao život koji bez njega me bi dobio. Time je, sudeći po osećanju, stekao pravo na koje je jedini mogao da polaže li koje je mogao odbiti da deli bilo s kim.

Dan beše još vreliji od dva prethodna, sunce se izgleda penjalo u zenit, zbog čega arheolog zažali, me samo s gledišta struke, nego li u praktičnom pogledu, što je pompejski akvadukt prekinut li presušio još pre dve hiljade godina. Ulične česme, tu li tamo, ču-vale su u spomenu li svedočile da su li nekada ožedneli prolaznici konistili bez ceremonije. Oni su, da bi došli do sada nestalog grlića, stavljaljli ruku na kamenu ogradu česme od mermerna, li ma kraj su, kao što to voda čini dubeći ikap po ikap, napravili udubljenje u njoj. Norbert je posmatrao to na uglu **Strada della fortuna** li pade mu, itakođe, na pamet da je nekada li nuka Zoe Gradive morala da se oslanja na tom mestu. On meho-tično položi ruku na malo udubljenje ali odmah napusti tu pretpostavku li čak se rasir-di što mu je ona mogla pasti na pamet. Ona se nije slagala s držanjem li manirima mlade Pompejke liz bolje kuće. Bilo je mečeg pomi-žavajućeg u pomisli da je ona mogla da se naginje li prislanja svoje usne na levak s ko-jeg je pio plebs svojim hrupavim ustima. Ni-kada nije video mišta otmenije ni izvrsnije od pokrieta li držanja Gradive. Uplaši se kad pomisli da bi ona mogla primetiti da mu je došla ta neverovatno besmislena misao. Za-ista su njene oči imale nešto promicljivo, li nekolicina iputa je bio uvređen za vreme njihovih sasatnaka od pomisli da je ona polkušavala da sazna šta on to ima u glavi, da prod-re u nju sondom od plavog čelika. Zato je morao danas da pazi da me pokaže mišta glupavo u svojim mislima.

Valjalo mu je da čeka još dobar sat da bi dočekao podne, li da bi potražio taj sat prede preko ulice li uđe u **Casa del Fauno**, maj-prostraniji li majveličanstveniji od svih domova u pokrivenih. Za razliku od svih drugih, on je imao dvojedni atnijum usred čijeg implivium se dizao prazan sokli na kome se malazila slavna faunova figura u igri, po kojoj je li dobio ime.

No, ipak, Norbert Hanold li majmanje ne zažali što je to umetničko delo, koje su toli-ko cenili znali, bilo premeseno, istovremeno kad li mozak Aleksandrove bitke, u mapulj-ski Nacionalni muzej, te ga više nije bilo tu. Njegova jedina želja li namera bile su da provode vreme li u tom cilju je tumarao po velikoj građevini. Iza penistila je bila je-dna prostora li brojnim stubovima okružena oclaja, kopijja peristila li vnta uživanja — **Xystos** — li po svome izgledu podsećala je na **ocus** u kući Meleagra, potpuno pre-kriven crvenim builkama u cvetu. Posetilac je odsutno koručao preko tužnog li tihog pro-istora.

Ali se u jednom času pokoleba li zaustavi korak. Nije bio sam. Tog časa primeti dve prilike koje mu se na prvi pogled učiniše ka ojedna, jer su toliko bile pripijene jed-na uz drugu, li koje su, uostalom, mogle da veruju da su zaklonjene stubovima, pošto su bile isaknive u uglu. Bile su u zagrlja-ju li ljubile su se, li meznati posmatrač me-čekivano prepoznade mladića li mladu damu koji su mu sinoć prvi bili simpatični otkako je na putu. Ali, njihov poljubac je izgledao malo duži za brata li sestru. Znači, ipak su ljubavni par ma svadbenom putovanju, opet neki August li Greta.

Treba primetiti da me dve ličnosti ovaj put me padše na pamet Norbertu, pa mu taj događaj me beše me neukusan li smešan, nego još više poveća simpatiju koju je ose-ćao prema mladom paru. Kako mu je to što su oni radili izgledalo istovremeno prirod-no li savršeno razumljivo, on ostade gledaju-ći taj prizor širom otvorenih očiju, više me-go što su to likada bile u razgledanju umet-ničkih dela li divljenju starijama, li s uživanjem bi li dalje gledao. Ali ose li kao da je provalio u svetilište li da je pometio po-

Reljef Gradive (Muzej Vatikana)

božnu obrednu radnju. Zato ga poplaši misao da ga mogu opaziti i povuče se meopazeno i tiho na vrhovima prstiju. Kad beše odmakao dovoljno da više ne čuju, on istrča napollje, na vazduh Faunovim putem, a grudi su mu se stešnjavali i srce lupalo.

Kad stiže pred kuću Meleagra, nije znao da li je već podne, a nije ni pomišljao da pogleda na sat. Zaustavi se pred vratima i gledaše neodlučno nekoliko časaka ono **Hav**, koje beše tu ispisano. Bojazan ga je zadržavala da me uđe i uhvatiti ga strah da Gradivu neće maći unutra, a i strah da će ije maći, jer mu pre nekoliko trenutaka beše sinulo u glavi da bi u prvom slučaju ona mogla biti drugde, a u drugom, da taj mladić čovek stoji s njom i pravi joj društvo na stepeništu između stubova. On oseti itakvu mirzinju prema ovoj drugoj mogućnosti, još jaču nego prema svim muvama sveta, i nije verovao da je sposoban da doživi itako duboko i snažno uzbuđenje. Dvoboj, koji je on oduvek smatrao činom zaostalosti, izgledaše mu sad, odjednom, u toj svetlosti, kao prirodno pravo i jedini način da smirno uvredeni čovek izvrši osvetu koja mu daje zadovoljenje, ili da ode iz života koji od tog časa više nema smisla. On skrenu naglo u ulaz. Hteo je da izazove tu prostu ženu, hteo je, i to mu je još jače naviralo, da joj slobodno kaže da je verovao da je bolja, plemenitija i mesposobna za takve odnose.

Toliko je bio uzavreo da je u njemu sve kilipelo od gnevnihih mamera i da su mu reči navirale na usta, iako za to nije bilo nikakvog razloga. Jer kad ga žurba dovede u *oecus*, on plahovito uzviknu:

— Jesi li sama? — iako nije bilo nikakve sumnje da je Gradiva, koja je sedela na pragu, bila sama kao i svaki put ranije.

Ona ga pogleda začuđeno, pa mu odgovori:

— Ko bi još mogao biti posle podne ovde! Svi su gladni i sad je vreme ručku. Mislim da je priroda tako dobro udesila stvari.

Usklipela Norbentova razdraženost nije mogla odmah da se stiša, i miimo njegove volje i svesti, ostajalo je slobodno polje za sumnje koje su ga spopale toga časa snagom izvesnosti. I protivno svakoj venovatnoći, on nije uspevao da misli drukčije. Ona ga je gledala netremice, čekajući da mu se vrati moć govora. Zatim se kucnu po čelu i reče:

— Ti si malo... čini mi se da je već i to dosta što sam došla, premda moram da čekam na tvoj dolazak. Ali ovo mesto mi se veoma dopada. Vidim da mi donosiš blok za skiciranje koji sam juče zaboravila. Hvala ti na lepoj pažnji. Zar nećeš da mi ga daš?

Poslednje pitanje je bilo umereno, jer Norbent uopšte nije bio spreman da joj ga vrati i stajao je kao ukopan u mestu bez ijednog pokreta. Pade mu na pamet da je u plavi smislio i skovao jednu veliku budalaštinu, a da je izvalio drugu. Da bi je što bolje zagladio, on hitro priđe Gradivi, pruži joj blok i sede na prag do nje. Ona baci jedan pogled na nuke mladog čoveka i reče mu:

— Izgleda mi da voliš ruže.

Odjednom mu, na te reči, iskrisnu razlog koji ga je pokrenuo da ih uzbere i odnese, i on odgovori:

— Da, samo što one nisu za mene... Ti si mi juče rekla... a noćas mi je nekako ponovio da se u proleće poklanjaju...

Ona se vidno zamisli, pre nego što reče:

— Ah, da, sećam se! Rekla sam ti da druge me dobijaju asfodela, već ruže. To je ljubazno od tebe. Izgleda mi da se tvoje mišljenje o meni nešto popravilo.

— Najpre sam mislila da ovde možeš biti samo u podne, ali sad verujem da je to moguće i svakog drugog sata i srećan sam zbog toga.

— A zašto si srećan zbog toga?

Na lica devojke čitala se zbuñjenost, ali su joj usne skoro neprimetno podrihtavale. On odgovori zbuñjeno:

— Život je lep... nikad ranije nisam to primetio... Hteo bih da te upitam...

— On zavuče ruku u džep i kad je najzad našao ono što je tražio, izvadi to i reče:

— Ova kopča nikada ranije nije bila tvoja?

Ona se približi malo k njjoj, ali zavnte glavom.

— Ne, ne mogu da se setim. Sudeći po njenoj starosti, to mi me izgleda nemoguće, jer sigurno potiče iz toga vremena. Sigurno si je našao na Suncu. Izgleda mi da sam već videla tu lepu zelenu palinu.

On ponovi mahinalno:

— Na suncu, zašto na suncu?

— Ovde se zove **Sunce** ono od koga dolaze sve takve stvari. Nije li, možda, taj broj pripadao devojci koju je smrt zatekla na podružju Foruma s njenim ljubljenim, mislim...

— Da, on tju je držao u naručju...

— Ah, da...

Te dve reče behu u ustima Gradive očigledno uzvik odobravanja i ona učuta za trenutak pre nego što dodade:

— Je li to možda bio razlog zbog koga si poverovao da sam tje ja nosila, pa tje je on možda... kao što mi maločas reče... učinio nesrećnim?

Videlo se da mu je bilo strašno laknulo, i to olakšanje se pojavilo u njegovom odgovoru:

— Vrlo sam zadovoljan zbog toga... Misao da tje ova kopča bila tvoja izazvala mi je u glavi... neku vrtoglavicu.

— Izgleda mi da tje tvoja glava sklona tome. Možda si zaboravio jutros da doručkuješ? To još više potpomoga takve nastupe. Ja ne patim od toga, ali ponela sam hranu, pošto volim da budem ovde u podne. Ako hoćeš da ti pomognem da malo ublažiš ljutinu u kojoj se nalaziš, možemo da podelimo.

Ona izvadi iz džepa na haljini komad hleba uvijen u svilenu hartiju i pruži mu polovinu, a drugu polovinu poče da jede sama s očiglednim apetitom. Pri tome su joj se ispod usana blistali savršeno beli i pravilni zubi, a kora hleba je pucketala između njih, što je ostavljalo utisak da nisu bestelesno prilivdenje, već nešto telesno i prirodno. Uostalom, imala je pravo kad je rekla ono u doručku koji nije pojeo. Jeo je mahinalno i osećao od toga okrepiljenje i razbitstravanje misli. Zato meko vreme misu govortili. Pozabaviše se tim kortisnim poslom sve idok Gradiva ne reče:

— Izgleda mi da smo pre dve hiljade godina već jednaput ovaklo zajedno pojeli svoj hleb... Zar se ne sećaš?

Toga se nije sećao, ali se ovoga puta začudi što mu ona govori o beskrajno dalekom vremenu, jer okrepiljenje koje mu je donela hrana pokazala svoje dejstvo i na njegov mozak. Misao da bi ona mogla biti na tom mestu Pompeje pre toliko vremena izgledala mu je da se ne islaže sa zdravim razumom. Sve na mjoj govornilo tje da joj nije moglo biti više od dvadeset godina. Ono lica i ten, njena izvanredno lepa zagasila talasasta kosa, zdravi zubi i svetila haljina na kojoj ne beše ni najmanje mrlje, očigledno sve to nije moglo biti prekriveno pepelom tokom nebrojenih godina. Norbent posumnja da li ona doista sedi tu, na javi, i pomišli da će pre biti da je on u svojoj radnoj sobi i da ga tje ophvao san dok je posmatrao sliku Gradive. U tom slučaju on sanja da je stigao u Pompeju i da tje tu sreo još živu Gradivu, a san se nastavila njegovim sedenjem pored nje u kući Meleagra. Jer, činjenica da tje ona još u životu i da tje oživela, mogla tje istinski da se dogodi samo u snu... To tje bilo protiv zakona prirode.

No, to što tje ona tog časa rekla da tje podelila s njim parče hleba pre dve hiljade godina, učinilo mu se čudnim. O tome nije imao pojma i to, očevično, nije moglo da mu se dogodi u snu.

Ona beše položila preko knila tanke prste svoje leve nuke, te nuke koja tje knila ključ otkriva neraznešivog čuda.

Oecus kuće Meleagra nije bio zaklonjen od bezočnosti domaćih muva. Norbent baš spazli jednu na jednom od žutih stubova preko puta, koja je skakutala tamo-amo, iako to već rađe glupe muve. Ona mu je sad bez razloga zujala oko nosa.

On bi morao da odgovori na pitanje i da kaže kako se me seća da tje nekada pojeo hleb s njom, ali mu se miimo volje oteše s usana ove reči:

— Jesu li muve i tada bile itako đavolske kao što su danas i da li su te gnjavile toliko da ti se smući život?

Ona ga pogleda začuđeno i odvrati me shvatajući:

— Muve... Nemaš li ti možda sad neku mušicu u glavi?

Ona najpre beše sletela na njenu ruku, a ona ni najmanjim pokretom nije pokazivala da tje oseća. Kad tje video to, dva tjaka nagona navedoše mladog arheologa na jedno tje isto delo. Izmenada polete Hanoldova ruka i pljesnu nimalo nežno muvu na ruci svoje susede.

Čim je udario, u njemu se pojavio živa zbuñjenost, a istovremeno i radostan strah. On nije udario u prazno, a još manje je našao na hladnoću i ukočenost, već je mesumljivo dodirnuo stvarnu i toplu ljudsku ruku, koja za trenutak ostade nepomična ispod njegove, očigledno zapanjene. Na to mlada žena hitro povuče ruku i reče mu:

— Ti si očigledno lud, Norbente Hanolde!

To ime, koje on ne beše nikom rekao u Pompeji, usne Gradivine izgovoriše s takvom odlučnošću i bez najmanjeg oklevanja, da onaj čije beše podskoči od straha sa praga na kojem tje sedeo. U tom trenutku se između stubova začuše koraci koji se približavahu meopazeno, i ispred zbuñjenog pogleda oNrbenta Hanolda stvorili se lica simpatičnog para zaljubljenih iz **Casa del Fauno**. Mlada dama uskliknu glasom najživlje ljznenadenosti:

— Zoe, i ti si ovde? I ti na svadbenom putovanju! Nisi mi ni reći napisala o tome!

Norbent se made napollju, pred kućom Meleagra u Merkurovoj ulici. Pojma nije imao kako se tu obreo. Mora da tje instinktivno leteo uvidevši u magnovenju da mu jedino to preostaje da učini, alko ne želi da u očima mladog para zapadne u najsmušnju situaciju ma svetu, i još više u očima one koja tje izgovorila njegovo ime i prezime, a koju su oni itako prijateljski pozdravili, i najzad, naročito ne u svojim rođenim očima. Jer, iako mišta nije shvatao od onoga što mu se dogodilo, bar nešto izgledalo mu je izvesno. Gradiva, s toplom ljudskom rukom, koja nije bila bestelesna, već topla i stvarno živa, dokazala tje tu neopomnu listinu: u dva pret hodna dana on tje bio u stanju potpunog bunila, i to ne u nekom besmislenom snu, već otvorenih očiju i ušiju koje priroda daje na raspolaganje čovekovom razumu. Nije razumevao, uostalom — kao ni sve ostalo — kako se sve to moglo dogoditi. U najbolju ruku, imao je maglovito osećanje da tje u ce loj toj stvari šesto čulo moralo da odigra takvu ulogu da ga tje moglo zavesti da nešto što tje u drugoj prilici dragocenost smatra za njenu suprotnost. Da bi video neke korisni tje od toga mozganja, trebalo mu je meko tih o i osamljeno mesto, zabačeno, što pokrenu Norbreta Hanolda da se što tje mogao brže skloniti ispred očiju, ušiju i drugih čula koja koniste svoje prirodne darove, iako tje i med, za potrebe za koje su stvorena.

Što se tiče osobe čija tje bila ta topla ruka, i ona tje, u svakom slučaju, bila iznenadena tim meočekivanim susretom, a posebno nepredviđenim u podne, sudeći po prvom izrazu njenog lica koji ne beše naročito prijatan. Ali samo časak kasnije, od njega me beše mi traga na njenom pametnom licu; brzo se podiže i priđe mladog dami, pruživši joj ruku.

— To tje vrlo lepo, Giza, slučaj donosi s vremena na vreme i ugodnu misao. Znači, gospodin od pre petnaest dana tvoj muž? Oduševljena sam što mogu da ga upoznam i nije potrebno da, prema izrazu lica koji vidim na oboma, na moje čestitke uzvraćate izrazom saučesća. Parovi kojima je potrebna takva vrsta komplimentata obično dolaze u Pompeju u ovo vreme na ručak. Sigurno ste odseli blizu **Ingressa**. Doći ću da vas vi-

dim danas popodne. Ne, misam ti pisala, i molim te da se ne ljutiš zbog toga, jer, kao što vidiš, moja ruka nije te sreće da kao tvoja nosi prsten. Ovdajšnji vazduh i jako raspljuše maštu, kao što si se i sama uvenila, i bolje je da se suviše ne otrežnjujete. Mladi gospodin koji je ovoga časa otišao, mislim, pati isto tako od meke mušice, izgleda mi kao da mu nešto zutji u glavi; majzad, meku bubu mora svako imati. Po dužnosti se razumem ponešto u entomologiju i mogu u takvim slučajevima malo i da pomognem. Otac i ja stanujemo u **Sole**. On je dobio naprasno napad, a uz to i dobru ideju, da i mene povede ovamo ako mu obećam da ću se zabavljati kako znam i da od njega meću ništa tražiti. Pomislila sam da o ovde već i sama iskopati nešto zanimljivo; naravno, nisam mislila baš na ovakvo otkriće — mislim na sreću, Giza, da ću tebe maći ovdje. Ali ja sam se raspričala kao što se čini sa starom prijateljicom. Međutim, mi još nismo sasvim, istare. Moj otac u dva sata beži sa sunca i prelazi za isto **Kod sunca** i ja moram da idem da mu pravim društvo, a tvojeg da se odreknem za trenutak. A vi, mislim, možete i bez mene da se idivite **kući Meleagar**. Nisam baš sigurna, ali se nadam **Favorisca signor! A riverdarsi, Gisetta!** Već sam dosta naučila od litalijanskog i više mi i ne treba da znam. Ono što nam treba mi izmislilo. Molim vas, ne, **senza complimenti!**

Ta poslednja molba bila je upućena mladom supruzi koji je iz učtivosti, izgleda, hteo da je otrpati. Ona se izražavala živahno i bez ustezanja, sasvim onako kako ti odgovara okolnostima susreta s dobrom prijateljicom. Ali govorila je ubrzano, što je pokazivalo, i kako je i rekla, da je sprečena da ostane duže. Zato izađe iz **kuće Meleagra u Strada di Mercurio** samo nekoliko minuta posle naglog odlaska Norberta Hanolda. Na ulici, kao i obično u to doba dana, me beše ni žive duše, sem ponekog guštera koji je tu i tamo kluvucao repom. Ona zastade na pragu, razmisli nekoliko trenutaka, pa krenu najkraćim putem do Herkulovih vrata, idući preko ploča na raskrsnici **Vicolo di Mercurio i Strada di Lallustio**, čilim korakom Gradive. Tako brzo prepešači do ponušenog bedema Herkulovih vrata. Iza njih se pružala manje dugačka Ulica grobnica, ali ona još me beše obasjana blještavom belinom u kojoj se ikupala sva blistava dvadeset i četiri sata ranije, kad je mladi arheolog pogledom tražio devojkicu. Sunce se izgleda uvelo da je jutros preteralo. Bilo je zastrto mrklim oblakom iza čije se tmasiti još prošijavalo, a ikupatim, i koji su se tu i tamo dizali s obe strane Ulice grobnica, ocvatavahu se zagasičoni na nebu. Sjaaj od koga su sve bolje postajale zasenjajuće beše zgasnuo. Ulica se videla u tmurnoj jasnoći i kao da je dobila lice saobrazno svom imenu. Taj utisak me oslabi, mego se, naprotiv, pojača nečim što se videlo i kako promiče na drugom kraju ulice, nedaleko od vile Diomed, i što je ličilo na neku sen koja traži svoj tmuš i mestaje ispod jedne grobnice. Nije to bio najkraći put kojim se stizalo od **kuće Meleagra do Albergo del Sole**, mego pre suprotno pravac, ali se, izgleda, Gradiva ipak odjednom setila da je vreme mi je požurivalo toliko da ode na ručak, jer nakon kraćeg zastajkivanja kod Herkulovih vrata, ona se udaljila od njih i konačajući preko blokova od lave i podižući skoro uspravno svojja stopala.

Vilu Diomed skoro bez razloga nazvaše tako današnji ljudi, zato što je neki **Libertus Marcus Amritus Diomedes**, koji se u svom rangu uzdigao do zapovednika četvrti koja je nekada bila tu, sagradio medaleko grobnica za svoju gospodanicu koja je otišla pre njega, pa onda i jednu drugu za sebe i svojju decu. Ta vila beše jedno prostrano zdanje i na njoj se videlo pravo i istanvitično svedočanstvo propasti Pompeje. Gornja zgrada je sad bila velika hupa ruševina. Malo niže nalazio se vrt izuzetne veličine, sav okružen portikom dobro očuvanih stubova. Usred vrta su se malazili ostaci česme i maloga hrama. Još malo niže, dva stepenika su vodila u zasvođeno podzemlje koje je okruživalo vrt i bilo obasjavano isamo tamnom sumračnom svetlošću. Pepeo se Vezuva je prodor u sam šanac iz koga su iskopane kosti osamna-

estoro žena i dece. Oni su se bili sklonili, s nešto spremljenih zaliha, u žurbi, u tu polupodzemnu prostorniju i to tobožnje sklonište postalo je zajednička grobnica onima koji su se tu posaknivali. Na drugom mestu je nađen čovek koji je smatran za gospodara kuće, a koji se isto tako ugušio i ležao na tlu. Hiteo je da umakne kroz zatvorena baštenska vrata čije je ključeve još držao u ruci. Pored njega je bio smrskan drugi skelet, verovatno nekoga od njegove posluke koji je nosio na sebi znatan broj srebrnih i zlatnih predmeta. Stvrdnuti pepeo je sačuvao oblik tela onako kako li je zatupao, pa su napravljene odlivi; jedan od njih se čuva u vitirini napuljskog Nacionalnog muzeja i to je veran otisak vrata, ramena i lepih grudi mlade devojkice obučene u fino plateno ruho.

Za savesnog posetioca Pompeja, vila Diome je, bar jedamput, bila neizbežna meta obilaska, ali isada, u podne, moglo se potuzdano pretpostaviti da zbog svoga zabačenog položaja ne predstavlja nikakvu zanimljivost i ona se učini Norbertu Hanoldu kao zaklon koji je najbolje odgovarao njegovoj novoj potrebi za razmišljanjem. Ona je imperativno tražila samoću groblja, tišinu bez daška i mirovanje bez pokreta, ali se u Hanoldovom krvotoku ovom poslednjem zahtevu usprotivili snažan nemir. Bio je prinuđen da napravi kompromis između ta dva zahteva; duh će pokušati da bude po njegovom, sve i dopuštajući nogama da zadovolje svoju želju. Zato je još od dolaska hodao oko portika, uspevajući da sačuva telesnu ravnotežu, a nastojeći da održi i ravnotežu duha. Ali se ostvarenje pokazalo težim od namer; zbilja, uviđao je jasno i nepobitno da je bio potpuno bezuman kad je mislio da sedi do mlade Pompejke koja je ponovo oživela i ta misao, sasvim različita od ludila, neosporno donese Hanoldu značajan napredak na putu vraćanja razuma. Ali mu se razum još me beše vratio u svoje prirodno stanje, jer alko mu se učinilo da Gradiva nije ništa drugo do mrtav kameni blok, isto tako je bilo van svake sumnje da ona živi. Imao je za to čvrst dokaz, pošto on nije bio jedini koji ju je video, pošto su to mogli i drugi, budući da su znali da joj je ime Zoe i opsteli s njom kao sa sebi ravnim. S druge strane, Gradiva je znala ime Norberta Hanolda, i to je jedino moglo doći od natprirodne moći njenoga bića. Elem, ta dvojina priroda ostala je bez odgonetke za razum koji se počeo povraćati. Na tu nerazrešivu protivrečnost nadovezivala se druga, slična, koju je nosio u sebi, jer alko je on imao žarku želju da bude zatran s ostalima u vili Diomed, da se više nigde ne bi izložio opasnosti susreta s Gradivom, bio je u isto vreme ispunjen i radosnim osećanjem što je ona još u životu, te bi je, prema tome, mogao sresti i drugi put. Da upotrebimo narodsko poređenje, to mu seotalo po glavi, ali u dlaku kao vodenično višilo, a on je sve jednako trčao oko drugog portika, što mi je uklonilo njegove omeduice. Baš naprotiv, nosio je u sebi maglovito osećanje da se sve oko njega, kao li u njemu, sve više i neprestano smrskavao.

Kad je zaokrenuo za jedan od četiri ugla hodnika, iznenada otkoči. Na nekoliko koraka od njega, dosta visoko, na srušenom zidu sedela je jedna od devojkica koju je smrt zadesila baš tu u pepeo.

Ne, bila je to jedna od onih tilapnji od kojih je otgao razum. Njegove oči i nešto u njemu što me ma timena, prepoznadoše je. Gradiva je bila ta koja je sedela na kamenitim razvalinama, kao nekada na pragu, ali kako je bila poprilično visoko, ispod poruba njene haljine poamlijala su se stopala do gležnjeva, nemarno opuštenu u cipelama boje peska.

Prvi instinktivni pokušaj Norberta Hanolda beše da pobjegne u vrt između stubova. Ono od čega je najviše zebao pre pola sata dogodilo se isad za čas. Bistre oči koje su ga gledale i usta ispod njih, prasnude, činilo mu se, svakog časa u podrugljiv smeh. Ali od toga me bi ništa i tiho se začu poznati glas: „Napolju čes sav polkismuti!”

Sad je prvi put primetio da napolju lije kiša i da se zbog toga bilo toliko smrskalo. To bi nesumnjivo bila najveća blagodet za zelenilo u Pompeji i okolini, ali bilo bi smešno poverovati da bi od toga neki čovek mo-

gao videti koristiti, a Norbert Hanold se za trenutak plašio da me ispadne smešan, mnogo više nego za svoj život.

Stoga odustade protiv svoje volje od te namene i ostade sav smeten, i dalje gledajući Gradivu stopala koja su se sada, obuzeta nestupljenjem, polako klatila. A kako mu izgled mi je tačno razjasnio misli koje bi mogao izražavati, ona čije behu te graciozne noge ponovo progovori:

— Prekinuli su nas... Šta si hteo ono da mi kažeš u muvom... Mislim da si izvodio naučni opit, lili da si imao neku mušicu u glavi. Jesi li usepo da je uhvatiš na mojoj ruci i da je ubiješ?

Kad je kazala poslednje reči, osmeh ozari njena usta, ali je bio itako lak i ljubak da u njemu me beše mičeg strašnog. Naprotiv, baš on povraći Norbertu moć govora, a to beše ono što je pokušavao, ali s tom napomenom što mladi arheolog više nije znao koje lice da upotrebi u odgovoru. Da bi se izvukao iz te meduvice, učini mu se najbolje da me upotrebi nijedno, pa odgovori:

— Bio sam, što se kaže, malo smušen u glavi i izvinjavam se što sam... (taknuo ruku... me mogu da objasnim sebi kako sam mogao biti tako bezuman; ali isto tako nisam u stanju da shvatim kako je njena gospodanica mogla da pretoni moje ponašanje uz izgovaranje moga imena.

Gradiva prestade da njiše mego i produži da govori u drugom licu jednine:

— Dottle, dakle, tvoje shvatanje još nije napredovalo, Norbente Hanolde. Ja se, dođuše, tome ne čudim, pošto si me ti odavno navikao na to. Nisam morala da dodem u Pompeju da me se ponovo uverim u to, a ti si mogao da mi to potvrdiš, zbilja, dobrih stotinu milja odavde.

— Stotinu milja odavde, ponovi on ne shvatajući i upola mucajući.

— Da, sto milja odavde, preko puta tvoje kuće, na uglu, na mom prozoru stoji ikavez s kanarincom.

Poslednja reč ga dotaknu kao daleka uspomena. To je ona ista ptica koja ga je svojom pesmom podstakla na putovanje u Italiju, li on ponovi: Jedan kanarinac.

Pa dodade još više mucajući:

— Koji... koji peva?

— To je njihova navika, naročito s proleća, kad sunce grame pa sve otupli. U toj kući živi moj otac, profesor zoologije, Rihard Bergang.

Oči Norberta Hanolda se razrogačiše kao nikad dotad. On još jedamput ponovi:

— Znači vi ste... jeste li vi gospođica Zoe Bergang? Ali ona je sasvim drukčija izgledala.

Zaustavljene mego se ponovo zamijhaše i gospođica Zoe Bergang reče:

— Alko smatraš da je itako zgodnije, mogu i ja tebi tako da se obračam, samo što mi je drugi način prirodnije (tekao s jezika). Više ne znam da li sam ranije drukčije izgledala, onda kad smo trčkarali kao prijatelji, a ponekad se i čuškali i bubetali. Ali da ste poslednjih godina jednom zaustavili svoj pogled na meni, shvatili biste da već duže vremena izgledam ovako. Ne, isada lije kiša kao iz kabla, kako kažu, i ne bi vam ostala nijedna žica suva.

Ne samo što su mego mlade dame govori- le o novom nestupljenju, mego je i u zvuku njenoga glasa zazvučalo nešto što je ličilo na otzgojednost i uvređenost, i Norbert je imao utisak da će mu pripasti uloga člaka koga kore i čitaju mu vakelu. To ga navede da još jednom mahitalno potraži spas između stubova, a poslednje reči što ih je dodala gospođica Zoe Bergang ticalle su se upravo pokneta koji je odavao tu želju. A pravo govoreći, one su bile neosporno tačne, jer da bi se opisao pljusak koji se sručio napolju sa streje, izraz „kao iz kabla” bio je preslab. Tropska bujica koja se retko izljuje i napuljska polja da ih blagoslovi, snučila je isada Tiirensko more s neba na vilu Diomed, i pljusak je padao kao neprobijan zid isastavljen od hiljadu kapi krupnih kao orah i blistavih poput bisera. Ta okolnost onemogućila bekstvo i prisili Norberta Hanolda da ostane u učionici koju je predstavljao portik. Njegova mlada učiteljica, finog i pametnog lica, isklonisti tu sprečnost da posle kraćeg stanika nastavi s pedagoškim naporima.

— Tada, sve do doba kada počinju da nas, ne znam zašto, nazivaju »ribicama«, navikla sam se na vas i vezala se itoliko da sam mislila da me mogu naći boljeg prijatelja na svetu. Nisam imala ni majku, ni sestru, ni brata, a za moga oca je slepić u špiritusu bio mnogo zanimljiviji od mene; a čovek — tu mislim, i devojka — mora da ima nekog kome će posvetiti svoje misli i sve ono što je s njima u vezi. Ali kad vas je spopala zagnevanost za arheologiju, otkrila sam da si ti — oprost, ali tvoja nova učiteljica zvuči mi neukusno i ne pristaje uz ono što imam da kažem — htela sam reći: tada sam primetila da si postao odvratniji muškarac koji, bar za mene, nema više ni oči u glavi ni jezik u ustima, niti uspomena na dečije prijateljstvo, dok su se one u meni zadržale netaknute. Zbog toga sam, verovatno, izgledala drukčije nego ranije, jer kad bih te s vremenom na vreme snela u društvu, još i prošle zime jednom, misli me video, a pogotovu nisam čula tvoj glas — čime mene, uostalom, misli izdvajao, jer si se i sa svima ostalima tako ophodio. Bila sam za tebe vazduh, a ti, sa svojim plavim čuperkom za koji sam te ranije često čupala, bio si dosledan, ukrućen i čutljiv kao punjeni papagaj, a pri tom veličanstven kao arheopteriks (takvo je valjda ime one iskopane prečolopske ptičunine). No, nisam ipak mogla da pretpostavim da tvoja glava skriva i takvu basnoslovnu fantaziju da bi mogao i mene, ovde u Pompeji, da smatra za iskopinu i ponovo oživelu. A kad si iznenada, itako neočekivano, iskrsnuo pred mene, imala sam mulke da shvatim kakve je to neverovatne bajke ispreplela tvoja mašta. Zatim mi je sve to postalo zbaavno i dopalo mi se uprkos svojoj ludosti... Jer, ikako što nekoh, to od tebe nisam očekivala.

Tim rečima gospođica Zoe Bentgang završi, ublaživši malo tih svoga glasa i izlaza. Dok je držala tu strogu bukvicu, pniogodnu i poučnu, bez okolišenja, ona je podsećala veoma upadljivo na Gradivu i neljefu po crtama lica, stasom, pametnim izrazom svojih očiju, blago talasastom kosom, držanjem koje je često pokazivala, haljiniom i finom marom od nekoga kašmira krem boje, s brojnim naborima koji su upotpunjavali sličnost cele njene pojave.

Bilo je sasvim bezumno što je verovao da je Pompejka koju je Vezuv zatpao pre dve hiljade godina mogla povremeno da izlazi oživljena, da govori, da crta i jede hleb. Ali kad vera donosi sreću, ona prihvata i čitav niz neshvatljivih stvari. Kad se sve dobro razmotri, neke okolnosti su zbiljga bile otkrivajuće za procenu stanja duha Norbenta Hanolda i bunila zbog kojih je dva dana držao da je Gradiva Rediviva.

Premda je bio na svom ispod krova portika, mogao se uporediti s polkislim psom na koga su netom prosuli puno vedro vode. No, zapravo govoreći, taj hladan tuš mu je gođio. I me znajući zašto, osećao je da su mu grudi slobodnije, a disanje lakše. To olakšanje je, možda, bilo podstaknuto promenom tona na kraju vakele — propovednika je doista sedela kao na nekog katedri — i za vreme njene bukvice između ikapaka mu je prodirala preobražavajuća svetlost koja se javlja među vernicima u crkvi, kojima vera i nadanje bude izgleda na blaženu budućnost. Kad je ukor bio završen, bez straha da bi mogao slediti li nastavak, Norbent dođe do reči:

— Da, prepozajem te sada... Ne, stvarno se nisi promenila... ti si Zoe... moja dobra, i pametna drugarica, to je zaista čudno.

— Da neko mora prvo da umre da bi oživeo? Za arheologe je to verovatno potrebno...

— Ne, ja mislim na tvoje prezime...

— Ta, zašto je ono čudno?

Mladi arheolog se pokaza ne samo upućen u klasične jezike i u germansku etimologiju, jer odgovori:

— Jer Bentgang i Gradiva znače isto; i jedno i drugo kažu: u hodu divna.

Čipele, neka vrsta sandala, gospođice Zoe Bentgang podsetiše na trenutak svojim vrpčenjem na pticu pastinicu koja je prhula, kao da su nešto čekale, a lingvistička razmišljanja su bila, izgleda, najmanje ono za šta se interesuje gospodarica tih nogu divnih u hodu. I po njenom izrazu videlo se da joj

je stalo do brzog raspleta. Ali se ponovo ispreči jedna primedba Norbenta Hanolda koja je izgleda izražavala njegovo najdublje ubeđenje:

— Ipak, kakva sreća što ti misli Gradiva, već itako mlada simpatična dama.

Kao da neko čudjenje pređe licem mlade dame posle tih reči, i ona ikaza:

— Ko to, ma koga misliš?

— Na onu s kojom si razgovarala u kući Meleagra.

— Ti je poznajješ?

— Da, već sam je video. Prvi put mi se neka žena itako došla.

— Ah, a gde si je to video?

Jutros u Casa del Fauno. Radili su oboje nešto izvanredno.

— Pa šta su to radili?

— Nisam me videli i gurali su se.

— Sasvim prirodno. Radi čega bi drugog i dolazili u Pompeju na svadbeno putovanje.

Pri tim poslednjim rečima izmeni se cela slika u očima Norbenta Hanolda, jer stani zid koji je Zoe izabrala za katedru ostade prazan, pošto je mlada dama sišla s njega. Ona je više strelata odzoga, mesigurnim skokom svojstvenim ptici pastinici, i već je stajala na svojim nogama Gradive pre nego što je do pogleda dopro njen let dole.

Ona odmah nastavi razgovor:

— Kiša je sad prestala. Odveć strogi učitelj meće to dugo ostariti. Svi su se sad opametili, a i ja ne manje od drugih. Možeš da potražiš Gizu Hartleben, ili kako se sad već zove, da joj za vreme njenog boravka u Pompeji budeš pri ruci u naučnom pogledu. Moram isad da se vratim u Albergo del Sole gde me otac sigurno čeka na ručak. Na dvoje ćemo se, možda, opet jednom videti na ovom svetu, u Nemačkoj ili na Meseu... Zbogom!

Zoe Bentgang je govorila odmerenim ali savršeno beznačajnim glasom mlade dame iz boljeg društva i spremala se da ode, pružajući, kao i obično, svoje desno stopalo napred, dok se taban na levom podigao skoro uspravno. Kako je, sem toga, levom rukom lako pridržavala haljinu zbog mokrog tla, beše sasvim malik na Gradivu, i onaj koji od nje nije bio dalje od dva koraka, spazi tada prvi put jedan detalj koji je razlikovao živu devojkicu od kamenog neljefa. Na njemu je nedostajalo nešto što je devojkica imala i što se dosta jasno pojavilo tog časa, jedna mala jamicica na obrazu u kojoj se desavalo nešto vrlo neznačajno i nelizrecivo. Ona se sad sasvim malo nabrala, što je moglo da izražava podjednako prkos kao i suzdržanu želju da se nasmee, a možda i jedno li drugo. Norbent Hanold je buljio u tu jamicu, i premda je bio došao k sebi od maločas očitane vakele, ikao da su mu oči bile raširene optičkom vankom. Jer on objavi svoje otkriće izvanredno pobedonosnim glasom:

— Evo opet one muve!

Bilo je to toliko meobično da se sagovornici, koja nije mogla da razume i sama proveri te reči, mehottice ote:

— Muva, a gde je?

— Tu, ma tvom obrazu.

I samo što je izgovorio to, Norbent Hanold zagri vrat devojkice pokušavajući da uhvati tog toliko mrskog insekta za kojeg je mislio da ga vidi u jamicu. Dabogme, to mu ne pođe za rukom, pošto opet uzviknu:

— Ne, evo je sad na tvojoj usni.

I on nastavi munjevitom brzinom svoju poteru na toj strani. Ali se ovoga puta zadržao tu malo duže, da nije bilo nekakve sumnje da je došao glave insekta. I, za divno čudo, živa Gradiva se ovaj put nije ni najmanje da je došao glave insekta. I, za divno morala da ponovo udahne, kad već jednom dođe do reči, ona mu me reče: „Ti si stvarno lud, Norbent Hanold!“ Naprotiv, ona pokazala ljupkim smeškom svojih usana, znatno rumenijem nego malopre, da je isad bila čvrsto uverenjena u ozdravljenje i potpuno povraćeni nazam njenoga druga.

Jednog zlokobnog dana pre dve hiljade godina, villa Diomed je bila svedok posebno omilili događaja, ali u ovom satu je doživela stvari koje nisu bile takve da razaložu. Zatim, jedna pametna dečija sinu gospođici Zoe Bentgang li ona te iznese, u stvari, protiv svoje volje i merado:

— Ali sad, stvarno, moram da lidem. Otac će umreti od gladi. Mislim da se za danas možeš odreći društva Gize Hartleben i zadovoljiti se mučkom Kod suna, pošto od moje prijateljice više nemaš šta da naučiš.

Iz toga se moglo zaključiti da je za protekli sat moralo biti reči, između tolikih stvari, još o nečemu, jer su te reči izgleda podrazumevalle da je Norbent Hanold dobio korisne pouke od pomenute dame. On ne odgovori odrečno na te reči ponedu, ali mu prvi put pade na pamet nešto što izrazi ovako:

— Ali tvoj otac, šta će on...

Gospođica Zoe Bentgang ga prekiđe me pokazujući mi najmanji znak uznemirjenja:

— O, verovatno se ništa neće dogoditi. Ja nisam neophodan primerak njegove zoološke zbirke. Da to jesam, moje srce se me bi itako glupo vezalo za tebe. Uostalom, meni je odavno jasno da žena vredi samo onoliko koliko oslobada čoveka od kućevnih brigu. U tom pogledu možeš biti spokojan, što se tiče budućnosti, ja sam od njih uvek štedela svoga oca. Ali će, u tom slučaju, možda, biti ispravno mišljenje drukčije od moga, a tada ćemo srediti stvar na najjednostavniji način na svetu. Prelazićeš mekoliko dana na Kapri i tamo ćeš omčom od trave — moći ćeš da uvežbaš na mom malom prstu kako se to radi — uhvatiti jednog Lacerta froljensis. Puštićeš ga ovde li ponovo ga uhvatiti na njegove oči. Njemu ćeš preporučiti da izbere između guštera i mene. Toliko je sigurno da će ti on dati mene da te ja prosto žalim. Dosta sam nezahvalna danas, osećam to, prema njegovom kolegi Aimeru, jer bez njegovog genijalnog izuma za guštere ja sigurno ne bih došla u kuću Meleagra, a to bi bila šteta me samo za tebe, mego još više za mene.

To mišljenje ona izrazi kad je već bila izišla iz vile Diomed i šteta je što me beše svedoka koji bi mogao da nam ispriča menjanje glasa i tona. Ali ako je on bio srazmerno prijazan u skladu s ostalim na toj osobi, onda je menjanje glasa moralo biti izvanredno lepo i vragolasto ljupko.

U svakom slučaju, ono toliko osvoji Norbenta Hanolda da on u pesničkom zanosu uzviknu:

— O, Zoe, ti koja si ljubljeni život i drago prisustvo, krenimo na svadbeno putovanje po Italiji, u Pompeju!

To je tako nedvosmisleno potvrđivalo iskustvenu činjenicu da promena okolnosti uslovljava i preobražaj u čovekovoj duši, kao i propatno slabljenje pamćenja u isti mah. Jer nije mu padalo na pamet da se on i njegova saputnica izlazu opasnosti da od mrzovoljnog putnika mizantropa dobiju nadimke Augusta i Grete. Na to su mislili veoma malo, ikao i na činjenicu da su išli zajedno držeci se za mulke Ulicom grobnica kroz Pompeju. Pravo govoreći, ona u tom trenutku nije zasluzivala to ime. Iznad njih se smešilo prozračno nebo bez oblaka. Sunce je pokrivalo zlaćanim čilimom stare ploče od lave, Vezuv je dliazo svoj pramen dima i sav grad beše kao prekriven ne pepelom li ugljenisanim kamenom, već bisernima i dijamantima, zahvaljujući dejstvu blagodetne kiše. S tim sjajem nadmetao se isamo sjaj koji je blistao u očima mlade zoologove kćerke, ali njena razbomita usta odgovornije na želju za putovanjem koju je izrazio njen prijatelj iz detinjstva, koji li sam kao da beše otkopan iz duge zatpaučnosti:

— Mislim da nije potrebno danas lupati glavu o tome. To je stvar o kojoj treba ozbiljno razmišljati i za koju ostavljamo naša buduća razmišljanja. Ali, što se mene tiče, ja se ne osećam još dovoljno živom da donesem sličnu geografsku odluku.

To je govorilo o velikoj skromnosti one koja je itako sudila o vlastitoj sposobnosti da sašleđa stvari o kojima još me beše razmišljala. Sad su već bili stigili do Herkulovih vrata li na mestu gde Ulicu utehe preseca gaz od kamenja, Norbent Hanold se zastavio pred kamenim pločama li s naročitim pažnjom u glasu reče:

— Mollim te, podi napred!

Veseli osmeh razumevanja zablista na usnama saputnice i Gradiva, Rediviva, Zoe Bentgang. Koraka pred njim, lako pridržavajući haljinu levom rukom, a on je pratio pogledom kao u snu itako spokojno i čilo kroz taj sjaj sunca prelazi preko gaza na drugu stranu ulice.

Preveo Miodrag Radović